

ד בניסן תשפ"ה
2 באפריל 2025

לכבוד :
מנהל/ות התיכונים
מנהל/ות החטיבות העליונות
רכזים/ות ומורים/ות בחטיבה העליונה

סמסטר ראשון בתיכון¹

✦ עיקרי מפגש החשיפה לתוכנית

רקע

מטרתה של התוכנית "סמסטר ראשון בתיכון" היא לפתח כישורי למידה אקדמיים, לבסס את תחושת המסוגלות העצמית בהקשר האקדמי ולאפשר צבירת נקודות זכות אקדמיות במהלך הלימודים בתיכון.

רציונל

התוכנית החדשה היא נדבך נוסף בתפיסת תחום הדעת 'עולם הערבים והאסלאם' בכלל ובחטיבה העליונה בפרט. על פי תוכנית הלימודים **בעולם הערבים והאסלאם** לחינוך העליסודי, זו תכנית בחירה לחטיבה העליונה בבתי הספר העבריים במדינת ישראל. התוכנית מיועדת לתלמידי החטיבה העליונה המעוניינים להכיר את המזרח התיכון והמרחב הסובב את מדינת ישראל, במטרה להבין את המציאות הפוליטית, החברתית והתרבותית שבה אנו חיים. התוכנית פותחת בפני הלומדים צוהר לעולם עשיר ודינמי, ומעניקה להם כלים להבנת המרחב התרבותי והחברתי ולהכרת תופעות ותהליכים המשפיעים על המציאות הפוליטית במזרח התיכון.

תוכנית **סמסטר ראשון בתיכון** מאפשרת ללמד את הקורס האקדמי **'תולדות הערבים והאסלאם - משבטים לאימפריות'** של אוניברסיטת תל אביב בשיעורי עולם הערבים והאסלאם בכיתה עלידי המורה לתחום זה ועלפי מערכת השעות. הציון בקורס האקדמי יהיה רכיב בציון הבגרות במקצוע ואם המדובר בציון 60 ומעלה, הוא גם מקנה לתלמידים 2 נקודות זכות אקדמיות (נק"ז).

מבנה הלמידה

הכיתות בתוכנית הן הכיתות האורגניות והן תילמדנה במהלך שיעורי עולם הערבים והאסלאם את הקורס האקדמי 'תולדות הערבים והאסלאם - משבטים לאימפריות' של אוניברסיטת תל אביב. לימודי הקורס ישתלבו בשעות המובנות במערכת.

לימודי הקורס ישתלבו בשעות עולם הערבים והאסלאם במערכת בית הספר, וימירו בכך את **לימודי היחידה הראשונה** הכוללת שלושה פרקים: מחמד וראשית האסלאם, התפתחות דת האסלאם ועידן הח'ליפות/עידן האימפריות. הוראת תכני הקורס האקדמי תחל בסמסטר הראשון של כיתה י' ותסתיים בתום שנת הלימודים של כיתה י'. ההיבחנות על הקורס תתקיימנה במחצית הראשונה של כיתה יא'.

¹ למשרד החינוך שמורה הזכות לעדכן פרטים הנוגעים למתווה התוכנית, למבנה ולתכנים ככל שיידרשו וככל שיימצא לנכון. כל עדכון שכזה יוצג מראש למורים שילמדו בתוכנית.

בסוף כיתה יא' יגשו התלמידים לבחינת הבגרות המקוצרת (היחידה השניה החיצונית) שתכלול את פרקי **היחידה השניה** מדינות האזור: שלושה פרקים על מדינות באזור המזרח התיכון (מצרים, איראן ותורכיה) שבתוכם נושאי חובה ונושאים להעשרה (ללא חובת היבחנות) וכן פרק רביעי שבו נלמדים מושגים מרכזיים מבין המדינות הבאות: סוריה ולבנון, או: ירדן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ.

הוראת תוכני הקורס האקדמי יתחילו בספטמבר תחילת הסמסטר הראשון של כיתה י'.

התוכנית ה"רגילה"	סמסטר ראשון בתיכון
60% ציון פנימי, בית ספרי: יחידה (20%) בתחום עבודת חקר המבטאת את ידיעותיהם בתחום האסלאם והמזה"ת והכוללת מקורות מחקר אקדמיים בתחום הדעת. היבחנות פנימיות באישור מפמ"ר, שתי יחידות (40%) – כיתות ומיעוטים וסוגיות נבחרות מעולם האסלאם 40% ציון חיצוני (+ ציון "מגן" בית ספרי) הנושאים עליהם נבחנים בבגרות: מחמד וראשית האסלאם, התפתחות דת האסלאם ועידן הח'ליפות/ עידן האימפריות. באזור המזרח התיכון (מצרים, איראן ותורכיה) וכן מושגים מרכזיים מבין המדינות הבאות: סוריה ולבנון או: ירדן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ.	60% ציון פנימי, בית ספרי: יחידה (20%) בתחום עבודת חקר המבטאת את ידיעותיהם בתחום האסלאם והמזה"ת והכוללת מקורות מחקר אקדמיים בתחום הדעת. היבחנות פנימיות באישור מפמ"ר, שתי יחידות (40%) – כיתות ומיעוטים וסוגיות נבחרות מעולם האסלאם 20% הקורס האקדמי מחמד וראשית האסלאם, התפתחות דת האסלאם ועידן הח'ליפות/ עידן האימפריות. 20% בחינת בגרות "מקוצרת" ציון חיצוני (+ ציון "מגן" בית ספרי) הנושאים עליהם נבחנים בבגרות: מדינות באזור המזרח התיכון (מצרים, איראן ותורכיה) וכן מושגים מרכזיים מבין המדינות הבאות: סוריה ולבנון או: ירדן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ.

חלוקת שעות מומלצת:

X שעות שבועיות- 3 ש"ש המיועדות לקורס האקדמי

התכנים

הקורס "תולדות העמים המוסלמים – משבטים לאימפריה" מציג את ההיסטוריה הטרומ-מודרנית של המזרח התיכון המוסלמי תוך הדגשת תהליכי השינוי באלף השנים הראשונות לאסלאם. הקורס בנוי משני חלקים: החלק הראשון מציג את האירועים הפוליטיים העיקריים באופן כרונולוגי, כלומר מהולדתו של מוחמד במאה ה-6 לספירה ועד להופעת העות'מאנים במזרח התיכון בראשית המאה ה-16. החלק השני מנתח את המציאות החברתית, הדתית והתרבותית של המזרח התיכון בימי הביניים. התימות העיקריות בקורס הן:

- כיצד עלתה והתגבשה ציוויליזציה חדשה במזרח התיכון – הציוויליזציה המוסלמית?
- איך הפכו שבטים של נוודים לאימפריות משגשגות החולשות על מספר יבשות?

- מהם התהליכים העיקריים בהיסטוריה הערבית והאסלאמית בימי הביניים, וכיצד הם פועלים ומשפיעים עד היום?
 - מי היו השחקנים הפוליטיים המרכזיים בתוך קהילות, מדינות ואימפריות אסלאמיות, ומה היו התפקידים שלהם?
 - מה המשמעות של מאפיינים חברתיים ותרבותיים שמשתקפים במקורות האסלאמיים?
- בכל שיעור מקוון מגוון של חומרים: הרצאות מוקלטות, קטעי קריאה, ריאיונות עם חוקרים מרחבי העולם, תרגילים לבדיקת הבנה, ופעילות מונחה של מקורות ראשוניים.
- הקורס פותח על-ידי אוניברסיטת תל אביב, ומשלב את הניסיון והמומחיות הבינלאומיים בתחום התוכן בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון ואפריקה ואת היכולות הטכנו-פדגוגיות המובילות של הדקאנט לחדשנות בהוראה ולמידה.
- הקורס הותאם לתכניה של תוכנית הלימודים. בהיותו מקוון הוא גמיש לצרכים הייחודיים של תלמידי התיכון, כאשר הקורס הסמסטריאלי הקיים יותאם למסגרת בית ספרית שנתית. ההתאמות הללו יאפשרו לתלמידי כיתה הטרוגנית במערכת החינוך לעמוד בהצלחה באתגר האקדמי של התוכנית. גם שפת הקורס הותאמה. בסרטונים של ההרצאות המוקלטות באנגלית יש כתוביות בעברית. קטעי הקריאה תורגמו כולם לעברית וכך גם המעטפת של הפלטפורמה המקוונת.

תפקיד המורה

המורה לעולם הערבים והאסלאם הוא/היא המורה בקורס המלמד/ת את התלמידים. המורים יקבלו גישה מלאה לאתר הקורס ולתכניו. האתר יספק למורה ערכות מלאות הכוללות מגוון חומרים, תרגילים וחומרי העשרה.

המורים יקבלו ליווי מאוניברסיטת תל אביב הכולל מספר מרכיבים:

- בהשתלמות מקצועית להוראת הקורס המקוון שניתנת על-ידי צוות המקצוע במשרד החינוך ואוניברסיטת תל אביב משולבים מפגשים עם אנשי האוניברסיטה: הדרכה מהו קורס מקוון וכיצד מפעילים אותו, מפגשים עם מרצת הקורס, הכנה לביקור באוניברסיטה והכנה לבחינה.
- עוזרת. הוראה מטעם האוניברסיטה מלווה את הוראת הקורס בשעת קבלה לתמיכה במורים במהלך השנה.

המורים יבדקו שמונה עבודות קצרות לאורך כל השנה.

הערכה

יש להדגיש כי ציון הקורס מבוסס על ההיבחנות באקדמיה ואינו כולל ציונים שוטפים של השנה.

למה התוכנית כדאית לתלמידים?

- ✓ התלמידים זכאים להכרה אקדמית (אקרדיטציה) על לימודיהם.
- ✓ הלומדים בתוכנית יקבלו בונוס לציון הקורס כשזה יומר לציון בתעודת הבגרות.
- ✓ התלמידים בקורס הם במעמד סטודנט של המוסד האקדמי. בעבור התלמידים יש בזה התנסות מעצימה כשלעצמה.

למה התוכנית כדאית למורים?

- ✓ המורים יקבלו הכשרה ייעודית להנחיית הקורס, שתוכר גם לצורך גמול.
- ✓ המורים ייהנו מחומרי הוראה מקצועיים, הכוללים מערכי שיעור, מצגות, תרגילים ועוד, שיהפכו את מלאכת ההוראה קלה יותר.
- ✓ המורים יזכו להוביל את תלמידיהם בתוכנית ייחודית ראשונה מסוגה בישראל.

שנת תשפ"ו – שנת הטמעה הדרגתית ראשונה

אנו מזמינים את כלל בתי הספר להצטרף לתכנית בשנה"ל תשפ"ו. אין חובה שכל כיתות השכבה יצטרפו, ובהחלט אפשר לצרף בשלב זה רק כיתה אחת מבית הספר או כיתה אחת לכל מורה, לבחירת בית הספר.

מומלץ כי עד שיתאפשר למורה בתוכנית לעמודה על טיבה של התוכנית ועל התאמתה לכיתות חנ"ם, מב"ר או אתגר, לא יצורפו כיתות אלה לתוכנית.

תוכני הקורס

מבנה הקורס ממעוף הציפור

- שיעור 1 : חצי האי ערב בתקופה האסלאמית המוקדמת
- שיעור 2 : המדינות האסלאמיות הראשונות- הראשדון והאומיים
- שיעור 3 : העבאסים – כשבגדאד והערבים שלטו בעולם
- שיעור 4 : העמים התורכים בעולם המוסלמי הטרנס-מודרני
- שיעור 5 : המונגולים והעולם המוסלמי הבתר – מונגולי – התקופה שלאחר המונגולים,

מאות 13-16

- שיעור 6 : סביבה, קהילה, אדם
- שיעור 7 : זהויות דתיות במזרח התיכון : אסלאם, נצרות ויהדות
- שיעור 8 : זהויות תרבותיות במזרח התיכון
- מעבדת ההיסטוריון – ח'רבת אל-מפג'ר
- הכנה לבחינה באוניברסיטה

פירוט תכני הקורס לפי שיעורים

- שיעור 1 : חצי האי ערב בתקופה האסלאמית המוקדמת
- 1.1 : חצי האי ערב בתקופה הטרנס-אסלאמית : הזירה המקומית
- 1.2 : חצי האי ערב בתקופה הטרנס-אסלאמית : הזירה האזורית
- 1.3 : מוחמד : האיש
- 1.4 : מוחמד : מנהיג הקהילה

1.5 : מקורות אסלאמיים מוקדמים

מעבדת ההיסטוריון : קריאה במסורות אסלאמיות

1.6 : סיכום השיעור - חצי האי ערב בתקופה האסלאמית המוקדמת

שיעור 1 : בוחן

שיעור 2 : המדינות האסלאמיות הראשונות- הראשדון והאומיים

2.1 : תקופת המעבר לאחר מותו של מוחמד

2.2 : הראשדון : הח'ליפים "ישרי דרך" והמדינה האסלאמית הראשונה

2.3 : השושלת האומיית

2.4 : ההתפשטות הטריטוריאלית המוקדמת

2.5 : המנהל בתקופה האסלאמית המוקדמת

2.6 : הזהות האסלאמית המוקדמת

מעבדת ההיסטוריון : קריאה בכרוניקה אסלאמית

2.7 : סיכום השיעור = המדינות האסלאמיות הראשונות- הראשדון והאומיים

שיעור 2 : בוחן

דיון : שיעור 2

שיעור 3 : העבאסים – כשבגדאד והערבים שלטו בעולם

3.1 : עלייתם של העבאסים לשלטון

3.2 : הופעת השפחות והתפתחות ההרמון

3.3 : הפקידות העבאסית

3.4 : ביזור, התנתקות מהמרכז ומשמעותה של ריבונות

3.5 : מגבלות השלטון העבאסי : הבווייה והסלג'וקים

3.6 : איומים על הלגיטימציה העבאסית : האומיים באיבריה והפאטימים בצפון אפריקה וסוריה

3.7 : מסעות הצלב ועלייתו של צלאח אל-דין

3.8 : סיכום השיעור : התקופה העבאסית

שיעור 3 : בוחן

דיון : שיעור 3

שיעור 4 : העמים התורכים בעולם המוסלמי הטרם-מודרני

4.1 : היכרות עם העמים התורכים

4.2 : המהפך התורכי : מעבדים לשליטים

4.3: המדינה הסלג'וקית: שינויים ומורשות

מעבדת ההיסטוריון: שחזור המציאות היומיומית בערבות אסיה בהתבסס על שירה וחצי אומנות

4.4: לידתה של "תורכיה"

4.5: הסולטנות הממלוכית: עבדים צבאיים הופכים לסולטאנים

4.6: הסולטנות הממלוכית: הסוף

4.7: סיכום השיעור - העמים התורכים בעולם המוסלמי הטרם-מודרני

שיעור 4: בוחן

דיון: שיעור 4

שיעור 5: המונגולים והעולם המוסלמי הבתר – מונגולי – התקופה שלאחר המונגולים,

מאות 13-16

5.1: ראשיתם של היחסים בין המוסלמים למונגולים

5.2: ריאיון עם פרופ' מיכל בירן – הכיבוש המונגולי והמורשות ארוכות-הטווח שלו

5.3: השפעות מונגוליות על המזרח התיכון: ביסוס הסולטנות הממלוכית

5.4: השפעות מונגוליות: השושלות המונגוליות-מוסלמיות

מעבדת ההיסטוריון: מונומנטים שמדברים – תרבות חומרית מרכז-אסיאתית

5.5: סיכום השיעור – המונגולים והעולם המוסלמי הבתר- מונגולי

שיעור 5: סיכום השיעור - המונגולים והעולם המוסלמי הבתר – מונגולי

שיעור 5: בוחן

דיון: שיעור 5

סיכום חלק א' – המסגרת הפוליטית לעליית המדינות והאימפריות המוסלמיות

שיעור 6: סביבה, קהילה, אדם

6.1: מבוא לחלק ב' של הקורס

6.2: טיפולוגיה של התיישבות עירונית במזרח התיכון בימי הביניים

6.3: ריאיון עם פרופ' גדעון אבני: הנוף וההתיישבות במזרח התיכון המשתנה

6.4: פילנתרופיה וחשיבותה בסביבה העירונית

6.5: מוסדות עירוניים חברתיים: מסגדים וחמאמים

6.6: המערכות המשפטיות של הקהילה העירונית

מעבדת ההיסטוריון: מבט מבחוץ – נוסע מאיראן מתאר התיישבות מוסלמית

6.7: סיכום השיעור: אנשים ונופים במזרח התיכון

שיעור 6 : בוחן

דיון : שיעור 6

שיעור 7 : זהויות דתיות במזרח התיכון : אסלאם, נצרות ויהדות

7.1 : הפסיפס הדתי של המזרח התיכון

7.2 : היווצרותה של העדה השיעית : תהליך בן שלוש-מאות שנה

מעבדת ההיסטוריון : התפיסה השיעית של השלטון

7.3 : נוצרים ויהודים : מעמד תיאולוגי ומשפטי

7.4 : חיי היום-יום של תושבים לא-מוסלמים במזרח התיכון

7.5 : ירושלים : נקודת המבט המוסלמית

7.6 : התאסלמות במזרח התיכון הימי-ביניימי

7.7 : סיכום השיעור : זהויות דתיות

שיעור 7 : בוחן

דיון : שיעור 7

שיעור 8 : זהויות תרבותיות במזרח התיכון

8.1 : זהויות תרבותיות במזרח התיכון

8.2 : זהות ערבית : חוויה משותפת ומאחדת לצד חוויה ייחודית מקומית

8.3 : תרבות ערבית : שפה דבורה ושפה כתובה

8.4 : תרבות פרסית-מוסלמית

מעבדת ההיסטוריון : מיניאטורות פרסית ואומנות איור כתב היד

8.5 : פרויקט התרגומים

8.6 : תרבות אסלאמית

8.7 : סיכום השיעור – זהויות תרבותיות

שיעור 8 : בוחן

דיון : שיעור 8

מבחן מסכם

סיכום הקורס

מעבדת ההיסטוריון – ח'רבת אל-מפג'ר

מעבדה מסכמת

הכנה לבחינה באוניברסיטה

**אנו נעדכן על הרישום לתכנית בהמשך.
תוצאות ההרשמה יתפרסמו בחודש יוני 2025.**

בכל שאלה נוספת אפשר לפנות למדריך לעולם הערבים והאסלאם אסף לפיד בדוא"ל
assaflapidster@gmail.com
כמו כן, להיעזר בשאלות ותשובות נפוצות באתר "סמסטר ראשון בתיכון" לקישור ראו –
<https://pop.education.gov.il/academy-points>

בכבוד רב,

ד"ר סיגלית שושן
מפמ"ר עולם הערבים והאסלאם בחינוך העליסודי

העתקים:

ד"ר טלי יניב, יושבת ראש המזכירות הפדגוגית
ד"ר ציונה לוי, מנהלת אגף שפות
נרית כץ, מנהלת אגף אקדמיזציה ולמידה דיגיטלית